

TEZAURUL DE LA STREZA – CÂRȚIȘOARA (JUD. SIBIU)

de ANTAL LUKÁCS

Autorul analizează argumentele aduse de **Kurt Horedt** pentru datarea **tezaurului de argint** de la **Streza–Cârțișoara (jud. Sibiu)** la mijlocul secolului al XII-lea. Pe baza analogiilor cu alte tezaure conținând **argint tocat și diademe** de factură bizantino-balcanică, se propune schimbarea datării în a doua jumătate a secolului al XIII-lea.

Tezaurul de la Streza–Cârțișoara (azi Cârțișoara, jud. Sibiu) a fost găsit în timpul aratului de către săteanul Pantelimon T. Budacu, înspre hotarul cu satul Scorei, în anul 1892. Conform registrului de inventar al Muzeului Brukenthal din Sibiu, în data de 20 septembrie a aceluiași an, a fost achiziționată de la descoperitor o parte a tezaurului (nr. inv. 776–781).

Tezaurul a fost semnalat în literatura de specialitate abia în 1954 datorită lui Kurt Horedt (fig. 1)¹ și publicat în mod corespunzător în 1958, în studiul aceluiași autor despre etapele pătrunderii maghiare în Transilvania². Ulterior, cu ocazia organizării Muzeului Național de Istorie, tezaurul a fost adus la București, unde se păstrează și în prezent (nr. inv. 47503–47565). Înfățișarea actuală a pieselor s-a modificat față de momentul achiziționării și al publicării lor, iar unele dintre ele s-au pierdut, ceea ce ne obligă ca la descrierea lor să reluăm și informațiile mai vechi, cu atât mai mult cu cât starea fragmentară a tezaurului ridică unele dificultăți în reconstituirea obiectelor componente.

1. Pe primul loc K. Horedt prezintă patru fragmente dintr-un lănișor de argint, împletit din sârmă subțire, legate între ele abia după descoperire, cu o lungime totală de 57,2 cm³. În registrul de inventar al Muzeului Brukenthal se precizează că, la unul dintre capete, lanțul avea montată o verigă cu un cârlig de la care s-a desprins un pandantiv, detaliu ce pare să fie confirmat chiar de desenul publicat de Horedt (fig. 1/1). Dimensiunile consemnate în registru sunt: lung. 60,5 cm, gros. 0,38–0,40 cm, greutate 18 g.

2. Autorul citat prezintă apoi trei butoni, ornamentați în tehnica filigranului, cu diametrul de 1–1,6 cm, legați de lănișoare identice cu cele precedente, având lung. de 1–2 cm, 2–3 cm și 10 cm⁴. Registrul menționează în plus că grosimea lănișoarelor era de 0,3 cm, iar greutatea celor două fragmente mai mari era de 3,2 și respectiv 1,6 g. Pandantivele, așa cum se

¹ K. Horedt, SCIV 5, 1954, 3–4, p. 508–509.

² Idem, *Contribuții la istoria Transilvaniei în secolele IV–XIII*, Biblioteca istorică 7, București, 1958, p. 124–127.

³ *Ibidem*, p. 124 și 125, fig. 24/1.

⁴ *Ibidem*, p. 125, fig. 24/2–4.

poate constata după singurul exemplar care mai există, aveau o formă globulară, obținută prin sudarea a două emisfere goale, împărțite în patru petale al căror contur era subliniat cu un chenar de filigran. Pandantivele se prindeau de lănțisor cu ajutorul unui cârlig, iar în partea de jos aveau lipite câte o granulă, dovedind faptul că ele erau piesele terminale ale unei bijuterii mai complexe.

3. Plăcuță triunghiulară de argint, cu urme de aurire pe spate, ornamentată pe margini cu filigran și un șir de granule mici. Câmpul central este umplut de două granule mai mari, montate într-un cadru de filigran și separate de un

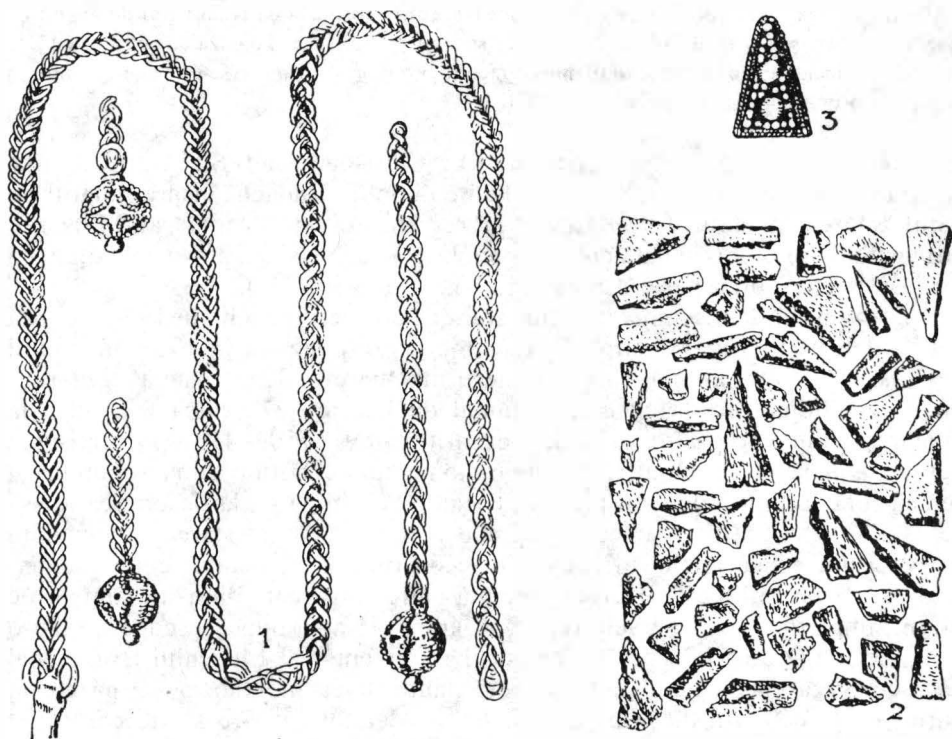

Fig. 1. Tezaurul de la Streza-Cârțișoara (după K. Horedt).

șir de granule mici. La cele trei colțuri plăcuța a fost perforată, foarte probabil pentru a putea fi fixată pe un suport textil sau din piele. Dimensiunile plăcuței sunt: 2,4 x 1,4 cm, greutate 1,8 g (fig. 1/3).

4. Registrul de inventar consemna în momentul achiziției și două fragmente ale unui buton aurit, cu greutate de 0,3 g, menționate și de Horedt, dar fără ilustrație, pierdute între timp⁵.

5. 60 de fragmente ale unor turte de argint, cu dimensiuni variind între 0,5–5,5 cm, în greutate totală de 895 g. Marginea arcuită a unor fragmente mai mari sugerează că ele au fost decupate din turte de formă rotundă sau ovală (fig. 1/2).

⁵ *Ibidem*, p. 124.

În sfârșit, K. Horedt mai adaugă o informație extrem de importantă, dar care lipsește din registrul de inventar al Muzeului Brukenthal: „Împreună cu tezaurul s-au găsit șase monede, una bizantină a lui Ioan II (1118–1143) și alte cinci de argint, nedeterminate”⁶. Din păcate autorul nu indică sursa acestei informații.

În prezent, toate lănțișoarele au fost legate între ele, la unul din capete fiind fixat singurul pandantiv care mai există, iar la celălalt a fost atașată plăcuța triunghiulară (fig. 2). În fototeca Muzeului Național de Istorie din București există două clișee care atestă fazele intermediare ale acestor transformări.

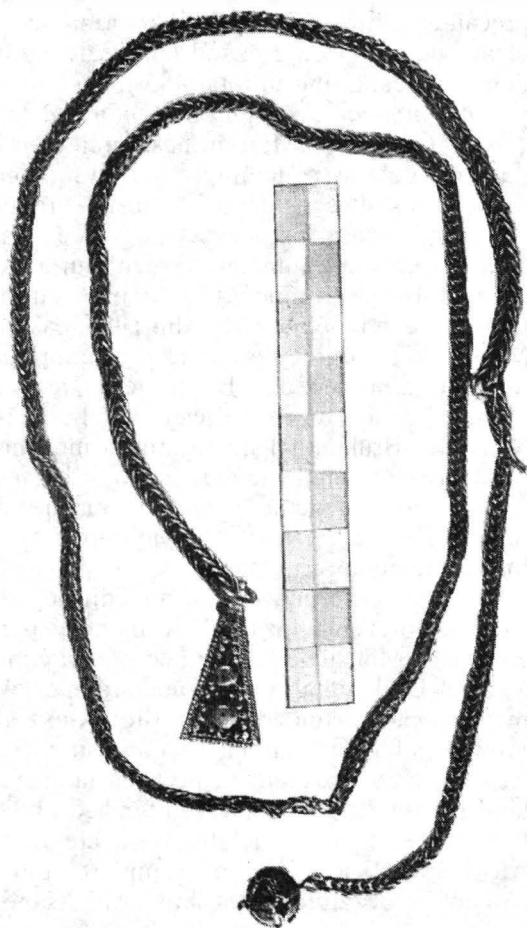

Fig. 2. Tezaurul de la Streza–Cârțișoara. Foto Muzeul Național de Istorie a României.

Publicând tezaurul în studiul amintit, K. Horedt a propus datarea lui către mijlocul secolului al XII-lea, pornind atât de la piesele componente, cât mai ales pe baza monedei bizantine. Contextul istoric care a determinat ascunderea tezaurului a fost explicat de reputatul specialist prin starea de neliniște și de nesiguranță provocată în sânul comunităților românești din Țara Făgărașului de

⁶ *Ibidem*.

avansarea regatului maghiar până la linia Oltului. Datarea părea să fie susținută și de încadrarea cronologică a tezaurului de monede bizantine descoperit la Făgăraș. Cu toate că Horedt și-a formulat ipoteza cu unele rețineri, datorită caracterului incomplet al ambelor tezaure, ea a fost acceptată fără rezerve de cea mai mare parte a istoricilor. Descoperirile mai recente însă fac posibilă și necesară reluarea discuției asupra datării tezaurului.

Începutul trebuie să-l constituie desigur cel mai puternic dintre argumentele datării: moneda bizantină a împăratului Ioan al II-lea. Cu ocazia primei menționări a tezaurului, în studiul din 1954, găsim o formulare foarte precaută: „Între Streza-Cârțișoara și Scorei s-a descoperit în anul 1892 un tezaur de argint cuprinzând lănișoare împletite și bucăți mici tăiate din turte de argint, cântărind în total 985 g, *cu care se susține că s-ar fi găsit împreună și cinci monede de argint și o monedă bizantină a lui Ioan al II-lea (1118–1143)*” (subl. n.)⁷. Motivul nesiguranței și sursa informației nu sunt precizate, după cum ele nu se lămuresc nici în momentul publicării tezaurului, când însă monedele sunt considerate parte integrantă a acestuia, fără nici o rezervă.

Confuzia a fost sporită de V. Vătășianu, care, citându-l pe Horedt, data tezaurul în prima jumătate a secolului al XII-lea, „pe baza unui *solidus* al lui Ioan al II-lea Comnenul”⁸. În mod surprinzător, Horedt a preluat această informație în monografia sa din 1986, păstrând neschimbată datarea tezaurului⁹. Monedele de argint s-au pierdut în împrejurări necunoscute, nefiind văzute de nici unul dintre cei care le amintesc. Necunoscut rămâne și autorul identificării monedei de aur bizantine, ca și locul de păstrare al acesteia, căci în evidențele Muzeului Brukenthal nu figurează nici un *solidus* din epoca Comnenilor¹⁰.

Prezența unor monede, chiar și bizantine, în tezaurul de la Streza-Cârțișoara nu ar reprezenta un fapt neobișnuit, dar informațiile confuze și mai ales imposibilitatea verificării lor ne obligă să exprimăm rezerve față de utilizarea lor ca elemente de datare.

Cercetările mai noi au dovedit de asemenea că analogia cronologică pe care o reprezenta tezaurul de monede bizantine de la Făgăraș trebuie și ea eliminată. Monedele fuseseră descoperite în 1927, dar din circa 60 de exemplare Muzeul Brukenthal a putut achiziționa doar 17. K. Horedt a identificat șapte monede ca aparținând împăraților Alexios I și Constantin, două le-a atribuit lui Ioan al II-lea, iar cinci n-au putut fi determinate¹¹. În anul 1981, însă, tezaurul a fost reanalizat, pe baza unor cataloage mai noi, de către E. Oberländer-Târnoveanu¹². S-a dovedit în acest fel că doar o singură emisiune aparținea lui Ioan al II-lea, celelalte fiind ale împăraților Manuel I, Isaac al II-lea, Alexios al III-lea, iar trei exemplare erau așa-numite imitații „bulgare”, deci emisiuni ale statului vlaho-bulgar al Asăneștilor din anii 1200–1212. Tezaurul de la Făgăraș n-a putut deci să fie ascuns mai devreme de începutul secolului

⁷ Vezi n. 1.

⁸ V. Vătășianu, *Istoria artei feudale pe teritoriul Țărilor Române I*, București, 1959, p. 171.

⁹ Horedt, *Siebenbürgen in Frühmittelalter*, Bonn, 1986, p. 150.

¹⁰ Mulțumim și pe această cale colegilor Oltea Dudău și Zeno-Karl Pinter pentru sprijinul acordat în verificarea registrelor.

¹¹ Horedt, *op. cit.*, p. 126.

¹² E. Oberländer-Târnoveanu, *StComSibiu* 20, 1981, p. 287–289.

al XIII-lea. Mai mult decât atât, același autor, pe baza similitudinilor de structură și de datare cu alte tezaure din Transilvania, Banat și Ungaria, considera într-un studiu mai recent că ascunderea lor s-a produs într-un context politico-militar identic: marea invazie mongolă din 1241¹³.

După părerea lui Horedt, prezența fragmentelor de turtă de argint era de asemenea în acord cu datarea propusă. Larga răspândire a tezaurelor cu argint tocat în Europa răsăriteană și absența lor, cel puțin în opinia sa, din Peninsula Balcanică și din Ungaria medievală, reprezentau semnele unei influențe kievene, chiar dacă, teritorial și cronologic, ea apărea ca un fenomen izolat. Influența slavă a găsit însă un teren fertil datorită devalorizării monedei în Ungaria spre mijlocul secolului al XII-lea¹⁴.

Argumentația se bazează pe date incomplete chiar și pentru stadiul de atunci al cercetării, pentru că existau deja șase tezaure cu argint tocat din Ungaria medievală, ce-i drept nu din secolul al XII-lea, ci din următoarele două veacuri, iar ultimele decenii au adăugat alte descoperiri similare. Trebuie precizat totodată că devalorizarea monedei și folosirea argintului brut ca mijloc de schimb sunt fenomene ce se manifestă în regatul maghiar începând cu mijlocul secolului al XII-lea. Tezaurul de la Streza-Cârțișoara ar fi deci consecința foarte timpurie și unică până în prezent a acestui fenomen, ceea ce nu este imposibil, dar destul de puțin probabil. Rezerva noastră este susținută și de tabelul tezaurelor cu lingouri și cu bucăți de argint tocat, datate cu monede, din spațiul larg al Bazinului Carpatic și până la Marca Neagră:

1.	Kiskunlacháza	cca 1200
2.	Abony	cca 1241
3.	Bánkut	cca 1241
4.	Kisbér	cca 1241
5.	Malinovec	cca 1241
6.	Pécel	cca 1241
7.	Trnava	cca 1241
8.	Tyukod	cca 1241
9.	Krupina	1270–1272
10.	Felsőbesnyőpuszta	cca 1275
11.	Băița–Nucet	1272–1290
12.	Amnaș	încep. sec. XIV
13.	Mihail Kogălniceanu	dec. IV al sec. XIV. ¹⁵

¹³ Cercetări Numismatice 7, 1990, p. 80–83.

¹⁴ Horedt, *op.cit.*, p. 124.

¹⁵ Kiskunlacháza: L. Huszár, *FolArch* 12, 1960, p.183–186; Abony: *ibidem*, p. 188; Bánkut: N. Parádi, *FolArch* 26, 1975, p. 142–144; Kisbér: Fl. Romer, *ArchKözl* 6, 1866, p. 172; Malinovec: L. Kraskovska, *SlovNum* 10, 1989, p. 254–256; Pécel: Parádi, *op. cit.*, p. 136–138; Trnava: K. Mészáros, *SlovNum* 12, 1992, p. 141–152; Tyukod: I. Gedai, *NK* 82–83, 1983–1984, p. 23–29; O. Gohl, *NK* 6, 1907, p. 125; Felsőbesnyőpuszta: F. Dworschak, *NK* 28–29, 1929–1930, p. 72; Băița–Nucet: Parádi, *op. cit.*, p. 144 (sub Vaskohsziklas!); Amnaș: R. Weisskircher, *Siebenbürgische Vierteljahrsschrift* 58, 1935, 3, p. 229–233; Mihail Kogălniceanu: O. Iliescu, G. Simion, *RÉSEE* 2, 1964, 1–2, p. 217–228.

Se poate observa cu ușurință absența totală a unor descoperiri de la mijlocul secolului al XII-lea, cel mai timpuriu tezaur datând de la cumpăna veacurilor XII–XIII. Se detașează pregnant grupul de tezaur, bine datate cu denari de Friesach, a căror ascundere își găsește o explicație suficient de sigură în marea invazie mongolă din 1241–1242. Cu toate acestea, în mod surprinzător, pe teritoriul Transilvaniei orizontul respectiv nu este reprezentat de nici o descoperire, deși există mai multe tezauri îngropate cu același prilej, după cum am văzut mai sus. Trebuie să admitem deci că această situație reflectă stadiul cercetării în domeniu și nu realitatea istorică.

Ultimul orizont cronologic, de la sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea, contrar unor păreri mai vechi¹⁶, certifică folosirea argintului tocat și în această perioadă. Concentrarea tezaurilor în secolul al XIII-lea face puțin verosimilă datarea tezaurului de Streza–Cârțișoara la mijlocul veacului precedent. Mult mai probabilă ni se pare încadrarea sa în ultima secvență cronologică.

Către aceeași concluzie ne îndreaptă și analogiile tipologice și cronologice ale diademei din tezaur.

Datorită stării fragmentare a piesei, reconstituirea tipului a fost făcută de Horedt pe baza analogiei cu diadema din tezaurul de la Ernesztháza (azi Banatsko Despotovac, Iugoslavia), datând însă din secolul al XIV-lea¹⁷. Surmontarea considerabilei distanțe cronologice dintre ele a fost rezolvată prin atribuirea ambelor diademe unui tip bizantin cu o lungă durată de folosire.

Într-o formulare atât de vagă, observația este desigur corectă, pentru că diademele și cerceii cu lăntișoare și pandantive poliedrice, de origine sau de tradiție bizantină, constituie într-adevăr o prezență obișnuită în necropolele și în tezaurile de sec. XII–XVI din Peninsula Balcanică și din Europa Răsăriteană¹⁸. Pentru a obține mai multă precizie în datarea pieselor în discuție, este necesară însă realizarea unor decupaje cronologice mai restrânse. Descoperirile de după apariția studiului lui K. Horedt permit, pe baza analogiilor pe care le oferă, o plasare tipologică și cronologică mai exactă a diademei de la Cârțișoara.

Ca și cu patru decenii în urmă, pentru teritoriile nord-dunărene lipsesc în continuare descoperirile de acest gen, databile în veacul al XII-lea. Singura excepție, destul de nesigură în ceea ce privește datarea, ar putea s-o constituie

¹⁶ B. Homan, *Magyar pénzértéket*, Budapesta, 1916, p. 268; v. mai recent Kovács László, *Varia Archaeologica Hungarica* 7, Budapesta, 1997, p. 289.

¹⁷ Kővér Béla, *ArchErt* 17, 1897, p. 243, pl. 11.

¹⁸ G. F. Korzhina, *Ruskiye klady IX–XIII vv.*, Moscova–Leningrad, 1954, pl. 57/1; 60/1–2; B. I. Iakubovski, *Arheologija*Kiev 16, 1975, p. 87–104; B. Radoiković, *Nakit kod Srba od XII do XVIII veka*, Belgrad, 1969, p. 302–311; S. Radoslavliević–Krunić, *Cahiers des Portes de Fer* 3, 1986, p. 329–341; R. Theodorescu, *Un mileniu de artă la Dunărea de Jos. 400–1400*, București, 1976, p. 111–131; Vezi mai recent și L. M. Dumitriu, *Podoabe medievale la Dunărea Inferioară în secolele XI–XV*, Rezumatul tezei de doctorat, București, 1996.

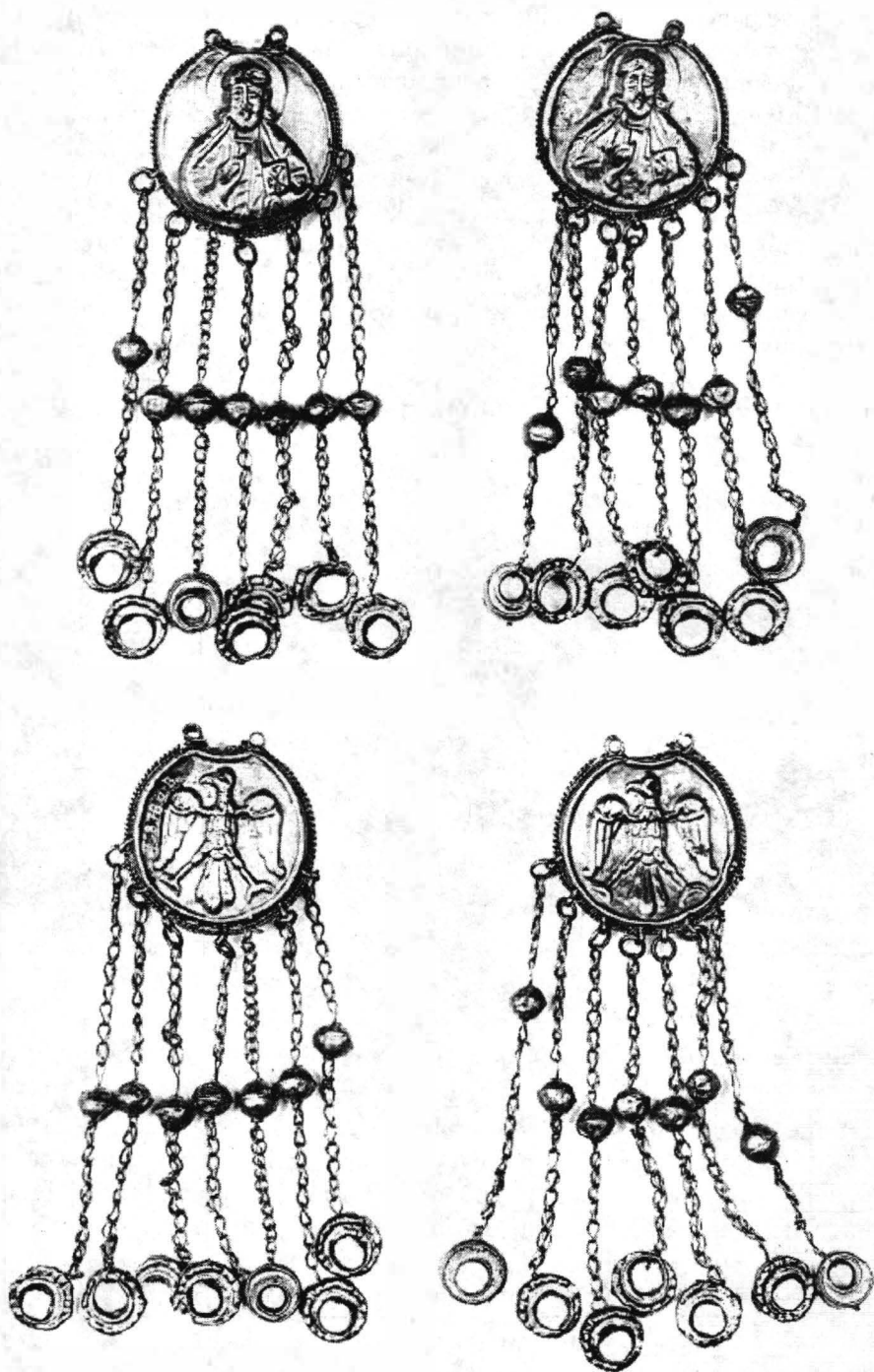

Fig. 3. Pandative descoperite în Maramureș. Foto Muzeul Național Maghiar.

o pereche de pendentive de argint, găsită în împrejurări necunoscute, în secolul trecut, la granița de nord-est a comitatului Maramureș, împreună cu alte bijuterii¹⁹. După părerea Zsuzsei Lovag, pendentivele, care se află la Muzeul Național Maghiar din Budapesta, sunt produse locale de influență bizantină sau rusă²⁰ (fig. 3/1–2).

Prezența diadelor și a cerceilor cu lănișoare și butoni poliedrici este mult mai bine documentată în orizontul de tezaure care se leagă de marea invazie mongolă din 1241–1242, ce-i drept pe o arie destul de restrânsă, care cuprinde până în prezent doar Banatul și părțile de est ale Ungariei de astăzi. Este vorba de trei tezaure, din care au fost publicate doar monedele care însoțeau obiectele de podoabă.

Tezaurul de la Sâmbăteni (com. Păuliș, jud. Arad), descoperit în 1971, cuprindea circa 400 de monede din prima jumătate a secolului al XIII-lea și

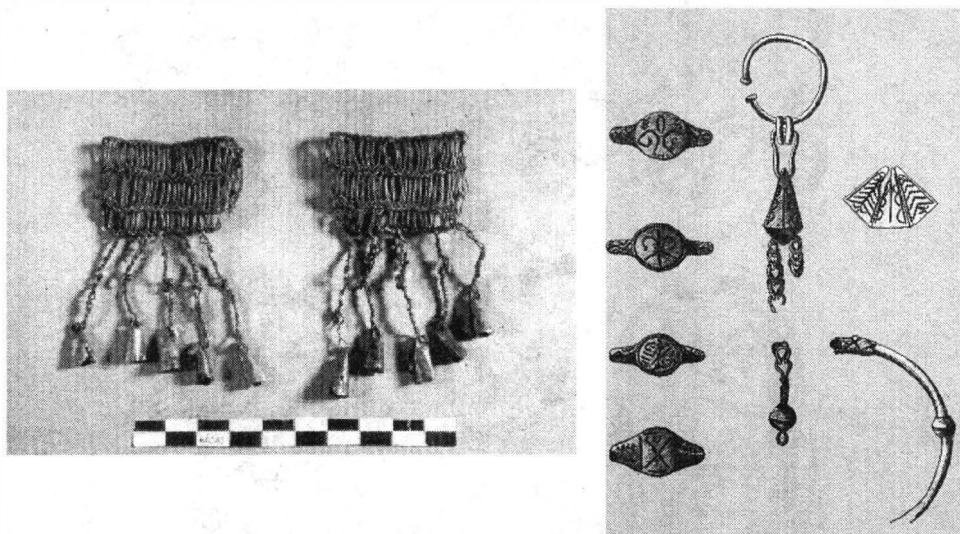

Fig. 4. Tezaure din secolul al XIII-lea. 1 Patroha; 2 Nyirmártonfalva– Guth. Foto Tibor Kádas.

o serie de obiecte de podoabă din argint: două cataramă, patru brățări, cinci inele sigilare, patru inele de tâmplă și un pandantiv. Acesta din urmă este format dintr-o plăcuță triunghiulară cu marginile rotunjite, împodobită cu filigran, de care atârnă trei lănișoare cu butoni poliedrici²¹.

¹⁹ E. Varju, *A magyar viselet a középkorban*, în *Magyar Művelődéstörténet* I, Budapesta, 1936, p. 334 și 627.

²⁰ Z. Lovag, *Ars Hungarica* 2, 1974, p. 383–384. Mulțumim doamnei Judit Kolba de la Muzeul Național Maghiar pentru accesul la tezaurele colecției medievale și pentru fotografii.

²¹ C. Știrbu, *Cercetări Numismatice* 2, 1979, p. 47.

Cel de-al doilea tezaur a fost găsit încă în 1931 la Patroha (comitatul Szabolcs-Szatmar, Ungaria). Cele 7439 de monede de argint premongole au fost publicate de I. Gedai, iar obiectele au fost descrise pe baza unui raport din anul descoperirii de către N. Parádi²². Cu sprijinul colegilor Eszter Istvánovits și Laszlo Kovács, am reușit să regăsim obiectele de podoabă care se află la muzeul din Nyiregyháza. Tezaurul cuprindea două brățări de argint, un cercel simplu, cinci inele sigilare (între timp unul s-a pierdut) și un inel cu chaton, lucrat în tehnica niello, care avea drept piatră o gemă romană de carneol. Piesa care ne interesează acum în mod special este un pandantiv de un tip mai puțin obișnuit, format dintr-o împletitură de formă dreptunghiulară din fire de argint, cu dimensiunile de 4 x 3 cm, de care atârnă șase lăntișoare cu pendante de formă tronconică (fig. 4/1).

Al treilea tezaur a fost descoperit la Nyirmártonfalva-Guth (comitatul Hajdu-Bihar, Ungaria) și era cunoscut doar dintr-o scurtă semnalare, preluată și de N. Parádi în studiul deja amintit²³. Cu permisiunea autorilor descoperirii, Elvira Toth și Attila Horváth, și cu sprijinul lui György Székely, putem oferi o prezentare mai completă a tezaurului. Alături de cei 105 denari de Friesach, care nu depășesc prima jumătate a secolului al XIII-lea, au mai fost recuperate o brățară de argint fragmentară, patru inele sigilare și un cercel. Acesta din urmă se compune dintr-o verigă simplă deschisă, terminată în mici nodozități, de care este prins un pandantiv de formă piramidală cu decor geometric gravat, realizat în tehnica niello. De partea de jos a pandantivului sunt prinse cinci lăntișoare de argint cu câte un buton sferic la capăt (fig. 4/2).

Deși din punct de vedere geografic se află puțin mai la sud de zona care ne interesează, din punct de vedere cronologic și ca structură trebuie să includem aici și tezaurul de la Dobrica (Iugoslavia). Găsit în 1923 de un localnic, tezaurul cuprinde 384 de denari de Friesach, un inel de tâmplă din argint cu capătul răsucit în formă de S, o pereche de cercei asemănători cu cel de la Guth și o diademă de argint formată din 13 plăcuțe, de care atârnă lăntișoare terminate cu pendante tronconice, aproape identice cu cele de la Patroha²⁴.

Analizând întregul orizont de tezaure îngropate cu ocazia invaziei mongole, N. Parádi remarcă o certă unitate atât din punct de vedere valoric, cât și din punctul de vedere al nivelului tehnic, fenomen explicabil prin condiția socială a celor care le-au ascuns²⁵. Aceasta ar putea constitui o explicație pentru absența unor diademe de valoare și de nivelul celei de la Cârțișoara. Cu toate că cercetările viitoare s-ar putea să schimbe radical această situație, trebuie să remarcăm faptul că diademele cele mai apropiate de marca invazie mongolă din spațiul românesc sunt sensibil diferite de cea de la Cârțișoara. Exemplele de la Goranu sunt din aur, iar ca tehnici de orfevrărie predomină

²² I. Gedai, NK 66-67, 1967-1968. p. 37; N. Parádi, FolArch 26, 1975, p. 136.

²³ Paradi, RegFuz 1. 1960, 13, p. 112; idem, loc. cit.

²⁴ D. Milosević, *Jewelry from the 12th to the 15th century from the Collection of National Museum*. Belgrad, 1990, p. 28-29.

²⁵ Parádi, op. cit., p. 155.

Fig. 5. Tezaurul de la Braşov. Foto Muzeul Naţional Maghiar.

ajurarea, încastrarea unor pietre prețioase în caboșoane și poansonarea²⁶. Diadema de la Cotnari, deși mai păstrează pe latura inferioară verigile micilor pandantive care atestă unele similitudini structurale cu cea din tezaurul de la Cârțișoara, este totuși foarte diferită ca formă și ca tehnică de realizare²⁷.

Cea mai bună analogie, în afara aceleia de la Ernesztháza–Banatsko Despotovac, invocată și de K. Horedt, am găsit-o într-un tezaur inedit care se păstrează la Muzeul Național Maghiar din Budapesta și care provine din zona Brașovului. Partea din tezaur care a fost achiziționată în 1878, conține trei garnituri aproape complete de bijuterii compuse din medalioane, diademe, cercei și pandantive de diferite tipuri²⁸. Cele două plăcuțe de diademă (fig. 5) sunt aproape identice cu cea de la Cârțișoara, iar pandantivele cerceilor în formă de semn de întrebare sunt foarte asemănătoare cu butonul poliedric din tezaurul amintit.

În situația în care diademele de la Ernesztháza și Brașov nu se pot data mai devreme de mijlocul secolului al XIII-lea, plasarea lor cronologică cea mai plauzibilă fiind, după părerea noastră, sfârșitul acestui veac și poate chiar începutul secolului următor, considerăm că nici datarea diademei de la Cârțișoara nu se poate menține în secolul al XII-lea, ci trebuie modificată pentru a doua jumătate a veacului al XIII-lea.

LE TRÉSOR DE STREZA–CÂRȚIȘOARA (DÉP. DE SIBIU)

RÉSUMÉ

Le trésor de Streza–Cârțișoara (aujourd'hui Cârțișoara, dép. de Sibiu), quoique trouvé à la fin du XIXe siècle, a été publié seulement en 1958 par K. Horedt. La présence des fragments d'un diadème d'origine byzantine, des lingots d'argent et surtout d'une monnaie byzantine du XIIe siècle lui ont suggéré la datation du trésor au milieu du XIIe siècle. En constatant que l'existence de la monnaie byzantine est soutenue seulement par des informations orales et en analysant la période d'utilisation des lingots d'argent et de ce type de diadème, l'auteur croit qu'il faut changer la datation pour la deuxième moitié du XIIIe siècle.

EXPLICATIONS DES FIGURES

Fig. 1. Le trésor de Streza–Cârțișoara (d'après K. Horedt).

Fig. 2. Le trésor de Streza–Cârțișoara. Photos Musée National d'Histoire de Roumanie.

²⁶ C. Anton-Manea, MuzNaț 7, 1983, p. 127–133; L. M. Dumitriu, *op.cit.*, p. 17–18.

²⁷ M. M. Popescu, *Podoabe medievale în Țările Române*, București, 1970, p. 20–21.

²⁸ Mulțumim și pe această cale doamnei Judit Kolba pentru că ne-a permis studierea și fotografierea tezaurului.

Fig. 3. Les pendentifs découverts en dép. de Maramureș. Photos Musée National de Hongrie.

Fig. 4. Trésors du XIIIe siècle. 1 Patroha; 2 Nyírmártonfalva – Guth. Photos Tibor Kadas.

Fig. 5. Le trésor de Brașov. Photos Musée National de Hongrie.